
LASKOWA

DZIEJE WSI I GMINY
DO 1989 ROKU

Laskowa

Laskowa

DZIEJE WSI I GMINY
DO 1989 ROKU

pod redakcją
Zdzisława Nogi

Gminny Ośrodek Kultury,
Sportu i Turystyki w Laskowej

Laskowa
Kraków
2024

Zdzisław Noga
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
✉ <https://orcid.org/0000-0003-0061-1808>
✉ zdzislaw.noga@up.krakow.pl

© Copyright by Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Turystyki w Laskowej
& individual authors, 2024

Recenzenci

Prof. dr hab. Zdzisław Budzyński (Uniwersytet Rzeszowski)
Dr hab. Lech Krzyżanowski, prof. UŚ (Uniwersytet Śląski)

Opracowanie redakcyjne
Anna Smutkiewicz

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8368-031-6 (druk)
ISBN 978-83-8368-032-3 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383680323>

Na okładce: dwór w Laskowej, mapa gminy (pierwsza strona)
i panorama Laskowej (czwarta strona). Źródło: archiwum GOKSiT w Laskowej

Aneks: plany katastralne z 1845 r. Źródło: Archiwum Narodowe w Krakowie

Książka powstała pod patronatem merytorycznym Centrum Badań Regionalistycznych
Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Publikacja sfinansowana przez Urząd Gminy w Laskowej

Wydawca:

Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Turystyki w Laskowej
Laskowa 700, 34-602 Laskowa
tel.: 18 333 30 05

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Zdzisław Noga, <i>Wstęp</i>	7
Józef Żychowski, <i>Środowisko geograficzne</i>	9
Jacek Laberschek, <i>Średniowiecze</i>	51
Zdzisław Noga, <i>W epoce wczesnonowożytnej (1550-1772)</i>	95
Konrad Meus, <i>W państwie Habsburgów (1772-1914)</i>	179
Konrad Meus, <i>Wielka Wojna (1914-1918)</i>	265
Konrad Meus, <i>W nowej rzeczywistości. Lata międzywojnia (1919-1939)</i>	287
Przemysław Bukowiec, <i>Wojna i okupacja (1939-1945)</i>	341
Krzysztof Kloc, <i>W okresie tzw. Polski Ludowej (1945-1989)</i>	423
Katarzyna Ceklarz, <i>Kultura tradycyjna</i>	497
Bogusław Krasnowolski, <i>Zabytki i wartości kulturowe</i>	553
Bibliografia	627
Noty o autorach	669
Summary	673
Indeks osobowy	675
Indeks geograficzny	705
Aneks. Plany katastralne z 1845 r.	715

Wstęp

Rozciągnięta w Beskidzie Wyspowym, wzdłuż rzeki Łososiny, współczesna gmina Laskowa charakteryzuje się nie tylko urokliwymi krajobrazami, ale i bogatą przeszłością. Opracowanie dziejów wsi wchodzących w jej skład od historycznych początków po czasy współczesne nie było zadaniem łatwym, należały one bowiem do różnych organizmów administracyjnych i miały różnych właścicieli. W okresie staropolskim tylko Laskowa i Wola Laskowska stanowiły własność szlachecką, natomiast pozostałe wsie: Jaworzna, Kamionka Mała, Kobyłczyzna, Krosna, Sechna, Strzeszyce, Ujanowice i Żmiąca należały do rozległego latyfundium klarysek starosądeckich, były jego niewielką częścią. Zróżnicowanie własnościowe wiązało się z koniecznością sięgnięcia po źródła różnej proveniencji.

Podstawę źródłową dziejów wsi w okresie średniowiecza stanowią przede wszystkim dokumenty opublikowane w kodeksach dyplomatycznych i nieliczne źródła rękopiśmienne. Podstawowy materiał źródłowy do większości wsi został opublikowany w monumentalnym *Słowniku historyczno-geograficznym województwa krakowskiego w średniowieczu*, którego jednym ze współautorów jest śp. Jacek Laberschek, który na kilka miesięcy przed śmiercią zdążył jeszcze napisać rozdział poświęcony epoce średniowiecznej w niniejszym opracowaniu. Jeśli idzie o okres wczesnonowożytny (XVI-XVIII w.), to najbardziej obfite w informacje o wsiach klasztornych są inwentarze, czyli spisy poszczególnych składników majątku oraz zobowiązań pańszczyźnianych chłopów, sporządzane zwykle z powodu oddawania tych wsi w dzierżawę, a także nieoceniona księga sądowa obejmująca prawie dwa wieki. Natomiast najwięcej informacji o przeszłości Laskowej zawierają księgi sądów szlacheckich powiatów sądeckiego, krakowskiego i czchowskiego. Dopiero pod koniec XVII w. Laskowa stała się własnością duchowną, ale nie klarysek, tylko księża misjonarzy usadowionych tuż pod Wawelem, na Stradomiu – ówczesnym przedmieściu Kazimierza.

Sytuacja zmieniła się po rozbiorach Polski, zwłaszcza po kasacie dóbr klarysek, których majątki najpierw przejęło państwo, a następnie poszczególne wsie znalazły się w rękach prywatnych właścicieli. Osobno potraktowano okres wielkiej wojny,

jak ongiś nazywano I wojnę światową. Kolejną ważną cezurę w dziejach Polski, ale i naszego terenu stanowiło odzyskanie niepodległości w roku 1918. Budowę państwa polskiego przerwał wybuch II wojny światowej. W niniejszym opracowaniu znalazło się szczegółowe omówienie tego tragicznego okresu. Wkroczenie wojsk sowieckich w styczniu 1945 r. znów było przełomem i dla Polski, i dla Laskowej. Rozpoczął się okres PRL-u, którego symbolicznym zakończeniem były wybory w 1989 r. i oddanie władzy w państwie przez komunistów. Rok ten stanowi datę końcową rozważań historycznych. Czasy najnowsze czekają na swojego badacza, który z właściwym nauce dystansem przedstawi wydarzenia ostatnich dekad. W książce przeważają teksty poświęcone szeroko rozumianej historii, ale obszernie jej fragmenty dotyczą także środowiska przyrodniczego, etnografii i dziejów sztuki.

Literatura dotycząca przeszłości tego obszaru nie jest zbyt bogata. Laskowa i okolice były przedmiotem zainteresowania autorów licznych opracowań zagadnień szerszych, dotyczących całej Sądecczyny. Natomiast znacznie mniej prac poświęcono wyłącznie temu terytorium. Listę otwiera znakomite i dotąd nie-doścignione opracowanie dziejów wsi Żmiąca pióra Franciszka Bujaka, znakomitego historyka, prekursora badań nad wsią. W ostatnich latach powstało wiele opracowań popularnonaukowych dotyczących historii poszczególnych wsi (ich charakterystyka w dalszych częściach tej książki).

Niniejsze opracowanie monograficzne jest wysiłkiem zespołowym badaczy związanych głównie z Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie. Animatorem zaś były władze gminy, które wzięły także na siebie ciężar jego sfinansowania. Wydanie książki nie byłoby możliwe bez silnego zaangażowania Piotra Stacha – Wójta Gminy Laskowa, a także Jana Orla – Sekretarza Gminy. Osobne słowa podziękowania za wieloletnią współpracę przy tworzeniu tej książki zechce przyjąć Pani Monika Bugajska. Wnikliwe recenzje wydawnicze prof. prof. Zdzisława Budzyńskiego oraz Lecha Krzyżanowskiego pozwoliły autorom uniknąć potknięć przed drukiem. Podczas kwerend źródłowych spotkaliśmy się z życzliwością wielu osób. Szczególne słowa podziękowań zechcą przyjąć ks. Wiesław Dzięgiel, proboszcz w Ujanowicach, oraz ks. dr Kazimierz Fąfara, proboszcz w Łososinie Górnej, za udostępnienie dokumentacji przechowywanej w parafialnych archiwach. Pozostaje mieć nadzieję, że niniejsza praca zespołowa, owoc kilkuletniego trudu Autorów, przyczyni się do pełniejszego poznania własnych korzeni przez mieszkańców, do umocnienia lokalnej tożsamości i związków z małą ojczyzną wszystkich obecnych oraz przyszłych pokoleń. Ambicją Autorów, którym w tym miejscu składam serdeczne podziękowanie za trud twórczy, jest, aby publikacja ta służyła jak najlepiej lokalnej społeczności, a zawarte w niej informacje o przodkach stały się motywacją do dalszej pracy na rzecz dobra wspólnego. Tak w skali lokalnej, jak i państwowej.

Zdzisław Noga

Józef Żychowski

Środowisko geograficzne

Wieś Laskowa położona na wysokości ok. 332 m n.p.m., o współrzędnych: 49,761° szerokości geograficznej północnej i 20,450° długości geograficznej wschodniej, jest siedzibą gminy wiejskiej, rolniczej, w dużym stopniu zalesionej, o walorach rekreacyjnych. Sprzyja temu środowisko przyrodnicze, w tym warunki klimatyczne. Z funkcji uzupełniających wyróżnia się mieszkalnictwo i usługi. Gmina zajmuje 7253,59 ha¹. Graniczy z gminami: od północy – Żegocina i Lipnica Murowana (powiat bocheński), od północnego wschodu – Iwkowa (powiat brzeski), od wschodu – Łososina Dolna (powiat nowosądecki) oraz od południa – Limanowa (powiat limanowski) (ryc. 1).

Gmina Laskowa leży w Beskidzie Wyspowym, na pograniczu z Pogórzem Wiśnickim od północy, w obrębie Karpat Zachodnich². Zajmuje zbocza i dno doliny rzeki Łososiny, lewego dopływu Dunajca. Najwyższe wzniesienia dominują na południu i północy. W Paśmie Łososińskim południowym: Groń (742,9 m n.p.m.), Sałasz Zachodni (868,5 m n.p.m.), Sałasz (909 m n.p.m.) oraz najwyższy Jaworz (921 m n.p.m.). Natomiast grzbiet północny Kamionna–Kobyła jest niższy i oddziela dolinę Łososiny od Pogórza Wiśnickiego. Na terenie gminy wyróżnia się w nim: Rosochatkę (593,4 m n.p.m.) i Kobyłę (605,9 m n.p.m.). Około 300 m niżej znajduje się dno doliny rzeki Łososiny, której bieg z zachodu na wschód odpowiada linii położenia wyróżnionych grzbietów.

Dolinę Łososiny charakteryzuje płaskie, sterasowane dno oraz lokalnie strome zbocza podcinane przez rzekę. Nachylenie terenu zmienia się od 5% do 25% na

¹ W tym: Laskowa – 2116,99 ha, Żmiąca – 1118,84 ha, Kamionka Mała – 1023,24 ha, Sechna – 733,33 ha, Jaworzna – 668,31 ha, Krosna – 620,74 ha, Kobyłczyna – 577,08 ha, Strzeszyce – 299,72 ha, Ujanowice – 95,31 ha (Położenie, Gmina Laskowa, [on-line:] <https://www.laskowa.pl/o-gminie/polozenie> – 2 I 2024).

² L. Sawicki, *Z fizyografii Zachodnich Karpat*, Lwów 1909, Archiwum Naukowe. Wydawnictwo Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej, dział 2, t. 1, z. 5.

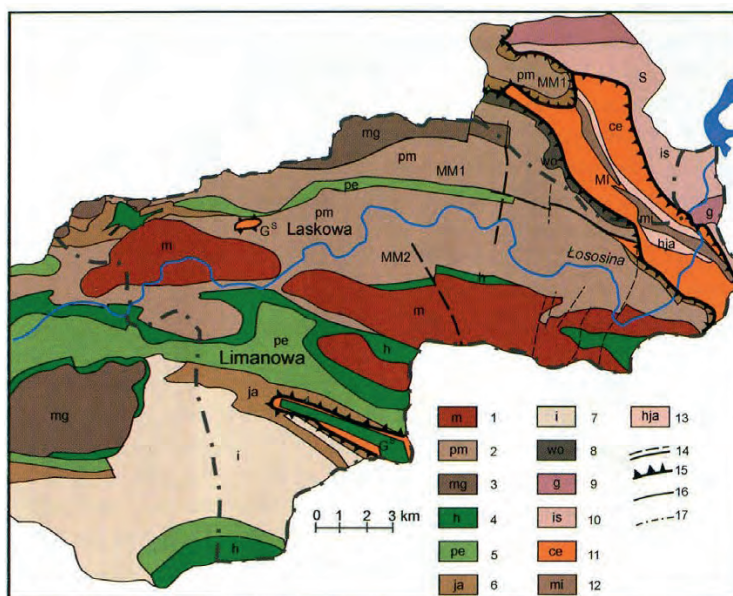
RYC. 1. Gmina Laskowa, powiat limanowski. Źródło: Położenie, Gmina Laskowa, [on-line:] <https://www.laskowa.pl/o-gminie/polozenie> – 2 I 2024

głęboko rozciętych przez liczne dolinki stokach grzbietów. Zdarzają się również dwa razy większe spadki, szczególnie w górnych częściach potoków, np. Żmiączka, Rozpickiego bądź Jaworzeńskiego. Ograniczenie dla rolnictwa i budownictwa stanowią liczne osuwiska na stromych stokach, np. w Kamionce Małej, Krosnej, Jaworznej czy Żmiącej.

W 2021 r. na terenie gminy mieszkało 8197 osób. W latach 2002-2020 liczba mieszkańców wzrosła o 12,4%. Średni wiek mieszkańców wynosi 36,1 roku, czyli dużo poniżej średniego wieku w województwie małopolskim i w Polsce. Jeden z powodów to wysoki przyrost naturalny – 8,79%. Zdecydowanie mniejsza w porównaniu z województwem i Polską jest również umieralność – 7,08‰. Gminę zamieszkuje relatywnie mało osób w wieku poprodukcyjnym (13,2%) w stosunku do wieku przedprodukcyjnego (23,6%). Pozostałe 63,2% to mieszkańcy w wieku produkcyjnym. W gminie żyje podobna liczba mężczyzn (4101) i kobiet (4096). W 2021 r. zarejestrowanych bezrobotnych mężczyzn było 51, a kobiet – 92. W stanie wolnym żyje 33,9% mieszkańców gminy, w małżeństwie – 56,8%, po rozwodzie – 1,1%, a wdowy i wdowcy stanowią 7,8%. Przykładowo w 2019 r. ludzie umierali głównie z powodu chorób układu krążenia – 42,0% zgonów. Drugim powodem były nowotwory – 27,6% zgonów. Tylko 7,0% zgonów nastąpiło w wyniku chorób układu oddechowego³.

Z geologicznego punktu widzenia gmina Laskowa rozpościera się na płaszczowinie magurskiej, którą stanowi jednolita, sfałdowana pokrywa fliszu, zbudowana z piaskowców i łupków, nasunięta w kierunku północnym na jednostkę

³ Gmina Laskowa – dane demograficzne, Polska w Liczbach, [on-line:] https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Laskowa#wiek-mieszka%C5%84c%C3%B3w – 7 I 2024.

RYC. 2. Uproszczona budowa geologiczna dorzecza Łososiny (E. Gorczyca, *Przekształcanie stoków fliszowych przez procesy masowe podczas katastrofalnych opadów (dorzecze Łososiny)*, Kraków 2004) na podstawie mapy geologicznej rejonu Klęczan, Limanowej i Iwkowej (M. Cieszkowski, *Płaszczowina magurska i jej podłoże na północ od Kotliny Sądeckiej*, „Przegląd Geologiczny” t. 40, 1992, nr 7, s. 410-416; J. Burtan, K. Skoczylas-Ciszewska, *Szczegółowa Mapa Geologiczna Polski*, 1:50 000, ark. Limanowa, Warszawa 1964)

MM1 – płaszczowina magurska, strefa raczańska północna; MM2 – płaszczowina magurska, strefa raczańska południowa; mi – strefa Michalczowej; S – płaszczowina śląska; Gs – jednostka grybowska północna; 1 – piaskowce magurskie w facji muskowitowej; 2 – warstwy podmagurskie; 3 – piaskowce magurskie w facji glaukonitowej; 4 – warstwy hieroglifowe; 5 – pstre łupki; 6 – warstwy z Jaworzynki; 7 – warstwy inoceramowe; 8 – piaskowce z Wojakowej; 9 – warstwy godulskie; 10 – warstwy istebniańskie; 11 – piaskowce cergowskie; 12 – piaskowce z Michalczowej; 13 – pstre łupki, łupki zielone, margle; 14 – uskoki; 15 – nasunięcia płaszczowin; 16 – granice litostratygraficzne; 17 – obszar badań

podmagurską i śląską⁴. Główny element budowy geologicznej na badanym terenie to wąska antyklina nachylona ku północy. Wygięte ku górze warstwy tej jednostki biegną z zachodu na wschód i są głęboko rozcięte przez Łososinę. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest inwersja rzeźby. W dnie potoku występują starsze skały niż na skrzydłach antykliny w kierunku północnym i południowym od koryta Łososiny. Dolinę Łososiny zalicza się do dolin subsekwentnych, ponieważ została wycięta w mało odpornych warstwach podmagurskich i biegnie równolegle do wychodni warstw magurskich.

Antyklina o przebiegu zachód–wschód ma przedłużenie na południe i północ, gdzie przechodzi w synkliny, szerokie i bardziej płaskie. Na skrzydłach tych synklin

⁴ M. Cieszkowski, *op. cit.*

Summary

Laskowa

The History of the Village and Municipality up to 1989

The book is a collaborative monographic study on the history and art of the villages currently comprising the Laskowa municipality in southern Poland, nestled along the Łososina River in the Beskid Wyspowy range, between Bochnia and Nowy Sącz.

The volume opens with an overview of the natural environment by Józef Żychowski, who, aside from engaging with the relevant literature, has also incorporated findings from his own fieldwork.

The part devoted to history has above all a solid, source-based foundation. The authors have used a variety of sources, in view of the area's diversity in terms of ownership. In the Old Polish period, only Laskowa and Wola Laskowska were the property of the nobility, whereas the remaining villages, Jaworzna, Kamionka Mała, Kobylczyna, Krosna, Laskowa, Sechna, Strzeszyce, Ujanowice, and Żmiąca, were part of a vast estate belonging to the convent of the Order of Saint Clare in Stary Sącz, constituting merely a fraction of it. Jacek Laberschek's comprehensive overview of the history of the villages in the Middle Ages draws especially on documents found in diplomatic codices and scarce manuscript sources. The primary source material regarding most villages is available in the enormous *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu* [Historical-Geographic Dictionary of the Kraków Voivodeship in the Middle Ages], co-edited by the late author of the chapter himself.

Turning to the early modern period (16th-18th centuries), examined by Zdzisław Noga, the most informative sources on the villages belonging to the monastery are inventories, i.e., listings of individual assets and the peasants' serfdom obligations, typically compiled on the occasion of leasing out these localities, as well as the invaluable court book of the Strzeszyce estate pertaining to the years 1543-1744. Meanwhile, the most information on the history of Laskowa is found

in the records of nobility courts of the Sącz, Kraków, and Czychów districts. It was not until the late 17th century that Laskowa became church property, yet belonging not to the Poor Clares of Stary Sącz, but to the Congregation of the Mission in Stradom – then a suburb of Kazimierz, now part of Kraków. Their archives house a rich collection of documents.

The situation changed after the partitions of Poland, especially following the dissolution of the Order of Saint Clare, whose estates were initially expropriated, and subsequently, the individual villages came into the hands of private owners. A separate discussion is devoted to the First World War period, which in turn culminated in another pivotal event in the history of Poland, including the lands in question, namely the regaining of independence in 1918. The political and socio-economic life in the following years, up until 1939, is discussed here in detail as well. This entire period has been covered by Konrad Meus, whose narrative is based on a comprehensive survey of archives in Poland and abroad (Ukraine, Austria, Israel).

The years of World War II and the terror of occupation constitute a separate period. In this study, Przemysław Bukowiec meticulously examines the devastating time of German occupation against a broad backdrop. The entry of Soviet troops in January 1945 marked another turning point for both Poland and Laskowa. It ushered in the Polish People's Republic era, which symbolically concluded with the 1989 elections and the communists relinquishing state power. These developments are dealt with by Krzysztof Kloc.

Bogusław Krasnowolski's examination of art is based on the relevant literature and the author's fieldwork, as is the chapter on ethnography by Katarzyna Ceklarz.

With its unprecedented chronological and thematic depth, the book presents groundbreaking research into this segment of local history.

Keywords: local history, Laskowa, peasantry, Poor Clares, Stary Sącz, the Laskowski family, the Michałowski family, Congregation of the Mission in Stradom

Niniejsza monumentalna książka jest pierwszym kompletnym opracowaniem monograficznym dziejów wsi tworzących obecnie gminę Laskowa, z uwzględnieniem etnologii i środowiska przyrodniczego oraz zabytków sztuki. To dzieło wybitnych badaczy, wywodzących się w większości z Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, słynącego z badań regionalistycznych. Czytelnik znajdzie tu najnowsze ustalenia naukowe oparte na źródłach pochodzących z archiwów polskich, ukraińskich, austriackich i izraelskich oraz na aktualnej literaturze przedmiotu. Dzięki temu udało się znacznie poszerzyć dotychczasową wiedzę, co będzie dobrze służyć mieszkańcom w poszukiwaniu oraz utrwalaniu tożsamości, zarówno w aspekcie genealogii własnej rodziny, jak i małej ojczyzny.

<https://akademicka.pl>

